

Komunikat dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 20 sierpnia 2018 r. w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego w roku szkolnym 2018/2019

Na podstawie art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. a tiret trzecie ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1457), zwanej dalej „ustawą”, podaję informację o szczegółowych sposobach dostosowania warunków i form przeprowadzania **egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego** do potrzeb:

- zdających ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym
- uczniów, o których mowa w art. 165 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*¹ (cudzoziemców).

1. Dostosowanie formy egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego polega na przygotowaniu odrębnych arkuszy dostosowanych do potrzeb i możliwości zdających.
2. Dostosowanie warunków przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego polega między innymi na:
  - a. zminimalizowaniu ograniczeń wynikających z niepełnosprawności, niedostosowania społecznego lub zagrożenia niedostosowaniem społecznym ucznia
  - b. zapewnieniu uczniowi miejsca pracy odpowiedniego do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych
  - c. wykorzystaniu odpowiedniego sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych
  - d. odpowiednim przedłużeniu czasu przewidzianego na przeprowadzenie egzaminu
  - e. ustaleniu zasad oceniania rozwiązań zadań wykorzystywanych do przeprowadzania egzaminu, o których mowa w art. 9a ust. 2 pkt 2 ustawy, uwzględniających potrzeby edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia
  - f. zapewnieniu obecności i pomocy w czasie egzaminu nauczyciela wspomagającego ucznia w czytaniu lub pisaniu² lub specjalisty odpowiednio z zakresu danego rodzaju niepełnosprawności, niedostosowania społecznego lub zagrożenia niedostosowaniem społecznym, jeżeli jest to niezbędne do uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub pomocy w obsłudze sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych.
3. Możliwe sposoby dostosowania warunków i formy egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego dla poszczególnych grup zdających wskazane są w Tabeli 1.
4. Uczniowie uprawnieni do dostosowania:

Lp.	Uczeń:	Dostosowanie		Podstawa (dokument)
		formy	warunków	
1.	posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność	tak	tak	orzeczenie ³
2.	posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niedostosowanie społeczne lub zagrożenie niedostosowaniem społecznym	nie	tak	orzeczenie
3.	posiadający orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania	nie	tak	orzeczenie
4.	chory lub niesprawny czasowo	nie	tak	zaświadczenie o stanie zdrowia wydane przez lekarza

Lp.	Uczeń:	Dostosowanie		Podstawa (dokument)
		formy	warunków	
5.	posiadający opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, o specyficznych trudnościach w uczeniu się, w tym: z dysleksją, dysgrafią, dysortografią, dyskalkulią	nie	tak	opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej ⁴
6.	który w roku szkolnym 2018/2019 był objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole ze względu na: a. trudności adaptacyjne związane z wcześniejszym kształceniem za granicą b. zaburzenia komunikacji językowej c. sytuację kryzysową lub traumatyczną	nie	tak	pozytywna opinia rady pedagogicznej
7.	o którym mowa w art. 165 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. <i>Prawo oświatowe</i> (cudzoziemiec) ¹ , któremu ograniczona znajomość języka polskiego utrudnia zrozumienie czytanego tekstu	tak	tak	pozytywna opinia rady pedagogicznej

5. Zaświadczenie o stanie zdrowia, o którym mowa w pkt 4.4., lub opinię, o której mowa w pkt 4.5., przedkłada się dyrektorowi szkoły nie później niż do **15 października 2018 r.** W sytuacjach losowych zaświadczenie lub opinia mogą być przedłożone w terminie późniejszym, niezwłocznie po otrzymaniu dokumentu.
6. Opinia rady pedagogicznej, o której mowa w pkt 4.6. i 4.7., jest wydawana na wniosek:
  - a. nauczyciela lub specjalisty wykonującego w szkole zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, prowadzących zajęcia z uczniem w szkole, po uzyskaniu zgody rodziców albo pełnoletniego ucznia, lub
  - b. rodziców albo pełnoletniego ucznia.
7. Dla uczniów wymienionych w pkt 4.2.–4.6. nie przygotowuje się odrębnych arkuszy egzaminacyjnych. Dla uczniów wymienionych w pkt 4.7. nie przygotowuje się odrębnych arkuszy egzaminacyjnych z języka obcego nowożytnego.
8. Dyrektor szkoły lub upoważniony przez niego nauczyciel jest zobowiązany do zapoznania uczniów i ich rodziców z możliwymi sposobami dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego nie później niż do **28 września 2018 r.**
9. Rada pedagogiczna, spośród możliwych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego, wskazanych w Tabeli 1., wskazuje sposób lub sposoby dostosowania warunków lub formy przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego dla danego ucznia.
10. W szczególnych przypadkach losowych lub zdrowotnych dyrektor szkoły, na wniosek rady pedagogicznej, może wystąpić do dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej z wnioskiem o wyrażenie zgody na przystąpienie ucznia do egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych, nieujętych w niniejszym komunikacie. Wniosek powinien być uzasadniony i potwierdzony stosownymi dokumentami. Uzgodnienia pomiędzy dyrektorem szkoły a dyrektorem okręgowej komisji egzaminacyjnej odbywają się w formie pisemnej do **9 listopada 2018 r.** Jeżeli konieczność przyznania dostosowań, o których mowa powyżej, nastąpi po tym terminie, stosowne uzgodnienia muszą zostać przeprowadzone niezwłocznie po uzyskaniu przez dyrektora szkoły informacji o potrzebie takich dostosowań.
11. Do **20 listopada 2018 r.** dyrektor szkoły lub upoważniony przez niego nauczyciel informuje na piśmie (załącznik 4b w *Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty* oraz załącznik 4b w *Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego*) rodziców ucznia albo pełnoletniego ucznia o wskazanych sposobach dostosowania warunków i formy przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego do potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych tego ucznia.

12. Rodzice ucznia lub pełnoletni uczeń składają oświadczenie o korzystaniu albo niekorzystaniu ze wskazanych sposobów dostosowania, o których mowa w pkt 11., nie później niż do **23 listopada 2018 r.** (jako oświadczenie w załączniku wymienionym w pkt 11.).
13. Jeżeli konieczność dostosowania warunków lub formy przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego wystąpi po **20 listopada 2018 r.**, dyrektor szkoły lub upoważniony przez niego nauczyciel informuje niezwłocznie na piśmie rodziców ucznia albo pełnoletniego ucznia o wskazanym przez radę pedagogiczną sposobie lub sposobach dostosowania warunków lub formy przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego. Dyrektor szkoły informuje niezwłocznie dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej o konieczności dostosowania formy przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego dla danego ucznia i przekazuje dane osobowe tego ucznia.
14. Przystąpienie do egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego w warunkach i formie dostosowanych do potrzeb i możliwości ucznia zapewnia przewodniczący zespołu egzaminacyjnego.
15. Egzamin ósmoklasisty i egzamin gimnazjalny powinien odbywać się w oddzielnej sali, jeżeli zdający korzysta z co najmniej jednego z następujących dostosowań:
  - a. korzystanie z urządzeń technicznych
  - b. korzystanie z płyty CD z dostosowanym nagraniem w przypadku egzaminu z języka obcego nowożytnego
  - c. udział nauczyciela wspomagającego (członka zespołu nadzorującego) w czytaniu lub pisaniu
  - d. czas przedłużony o dodatkowe przerwy.
16. Gdy do przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego w oddzielnej sali uprawniony jest więcej niż jeden uczeń w danej szkole, którym przysługują dostosowania wymienione w pkt 15a i 15b, możliwe jest przeprowadzenie egzaminu dla wszystkich uczniów przystępujących do danego egzaminu w jednej sali, pod warunkiem że przebieg egzaminu nie będzie zakłócony dla żadnego z tych zdających. Wyjątek stanowi sytuacja, w której dostosowanie dotyczy zdających egzamin z różnych języków obcych nowożytnych.
17. Jeżeli w niniejszym *Komunikacie* jest mowa o przedłużeniu czasu na wykonanie zadań z arkusza standardowego, oznacza to, że pracę z arkuszem można przedłużyć:
  - a. w przypadku egzaminu ósmoklasisty:
    - z języka polskiego – nie więcej niż o 60 minut
    - z matematyki – nie więcej niż o 50 minut
    - z języka obcego nowożytnego – nie więcej niż o 45 minut
  - b. w przypadku egzaminu gimnazjalnego:
    - z historii i wiedzy o społeczeństwie, z przedmiotów przyrodniczych oraz z języka obcego nowożytnego na poziomie podstawowym – nie więcej niż o 20 minut każdy
    - z języka polskiego, z matematyki – nie więcej niż o 45 minut każdy
    - z języka obcego nowożytnego na poziomie rozszerzonym – nie więcej niż o 30 minut.

Czas pracy z arkuszem dostosowanym do rodzaju niepełnosprawności wydrukowany na stronie tytułowej arkusza uwzględnia przedłużenie, o którym mowa powyżej (por. Tabela 2. i 3.).
18. Jeżeli zdający korzysta z pomocy nauczyciela wspomagającego w czytaniu i/lub pisaniu, przebieg egzaminu ósmoklasisty oraz egzaminu gimnazjalnego musi być rejestrowany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk. Zapis dźwiękowy stanowi integralną część pracy egzaminacyjnej.
19. Nauczyciel wspomagający lub specjalista z zakresu danego rodzaju niepełnosprawności, niedostosowania społecznego lub zagrożenia niedostosowaniem społecznym może wchodzić w skład zespołu nadzorującego jako jeden z nauczycieli.

20. Jeżeli do:

- a. egzaminu ósmoklasisty z matematyki albo
- b. części pierwszej egzaminu gimnazjalnego z zakresu historii i wiedzy o społeczeństwie lub części drugiej tego egzaminu

przeprowadzanych w języku danej mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języku regionalnym, albo

- c. egzaminu ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego, albo
- d. części trzeciej egzaminu gimnazjalnego

przystępuje uczeń, który korzysta z dostosowania warunków przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego polegającego na obecności i pomocy nauczyciela wspomagającego, w skład zespołu nadzorującego przebieg egzaminu ósmoklasisty z danego przedmiotu albo przebieg danego zakresu albo poziomu odpowiedniej części egzaminu gimnazjalnego w danej sali egzaminacyjnej zamiast jednego z nauczycieli może wchodzić nauczyciel danego języka będący nauczycielem wspomagającym.

21. Zasady przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty oraz egzaminu gimnazjalnego dla osób korzystających z komputera lub pomocy nauczyciela wspomagającego są określone odpowiednio w *Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty obowiązującej w roku szkolnym 2018/2019* albo *Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego obowiązującej w roku szkolnym 2018/2019*.
22. Uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym lub niepełnosprawności sprzężone, gdy jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym lub znacznym, nie przystępuje do egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego.
23. Uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawności sprzężone⁵ inne niż wymienione w pkt 22. może być zwolniony przez dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej z obowiązku przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego lub jego części, na wniosek rodziców pozytywnie zaopiniowany przez dyrektora szkoły.
24. Uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim, który przystępuje do części trzeciej egzaminu gimnazjalnego z języka obcego nowożytnego, którego naukę na podbudowie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla II etapu edukacyjnego kontynuował w gimnazjum, jest zwolniony z obowiązku przystąpienia do egzaminu z tego języka na poziomie rozszerzonym. Uczeń ten może przystąpić do egzaminu z tego języka na poziomie rozszerzonym, na wniosek rodziców.
25. W przypadku ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawności sprzężone istnieje możliwość skorzystania z dostosowań przewidzianych dla poszczególnych rodzajów niepełnosprawności. Dostosowanie takie wymaga pisemnego porozumienia dyrektora szkoły z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej (do 9 listopada 2018 r.).

26. W szczególnych przypadkach wynikających ze stanu zdrowia lub niepełnosprawności ucznia, za zgodą dyrektora właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej, egzamin ósmoklasisty albo egzamin gimnazjalny może być przeprowadzony w innym miejscu niż szkoła (np. w domu, szpitalu). Zgodę na przeprowadzenie egzaminu w miejscu innym niż szkoła dyrektor właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej może wyrazić na udokumentowany wniosek dyrektora szkoły – przewodniczącego zespołu egzaminacyjnego w danej szkole, złożony w porozumieniu z rodzicami ucznia albo pełnoletnim uczniem nie później niż:

- a. do 10 stycznia 2019 r. w przypadku egzaminu gimnazjalnego
- b. do 15 stycznia 2019 r. w przypadku egzaminu ósmoklasisty.

Jeżeli konieczność przyznania dostosowania, o którym mowa powyżej, nastąpi po ww. terminach, stosowne uzgodnienia muszą zostać przeprowadzone niezwłocznie po uzyskaniu przez dyrektora szkoły informacji o potrzebie takiego dostosowania.

---

¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 996, ze zm.

² Pomoc nauczyciela wspomagającego może obejmować (a) tylko czytanie, (b) tylko pisanie, (c) czytanie i pisanie – w zależności od potrzeb. W każdym przypadku przebieg egzaminu musi być rejestrowany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk.

³ Orzeczenie wydane przez zespół orzekający działający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej, zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1743).

⁴ Opinia o specyficznych trudnościach w uczeniu się wydana przez zespół opiniujący publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej, albo niepublicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym niepublicznej poradni specjalistycznej, spełniającej warunki, o których mowa w art. 127 ust. 11 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 996, ze zm.), tj., założonej zgodnie z art. 168 tej ustawy oraz zatrudniającej pracowników posiadających kwalifikacje określone dla pracowników publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Zgodnie z przepisami § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. z 2015 r. poz. 843, ze zm.) opinia poradni może być wydana uczniowi nie wcześniej niż po ukończeniu III klasy szkoły podstawowej i nie później niż do ukończenia szkoły podstawowej. Opinia wydana po ukończeniu III klasy szkoły podstawowej zachowuje swoją ważność na egzaminach na kolejnych etapach edukacyjnych. Jednocześnie zgodnie z przepisami § 4 ust. 2 i 3 ww. rozporządzenia na wniosek nauczyciela lub specjalisty wykonującego w szkole zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej prowadzących zajęcia z uczniem w szkole i po uzyskaniu zgody rodziców albo pełnoletniego ucznia lub na wniosek rodziców albo pełnoletniego ucznia opinia może być wydana także uczniowi gimnazjum. Wniosek wraz z uzasadnieniem należy złożyć do dyrektora szkoły, który – po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej – przekazuje wniosek wraz z uzasadnieniem oraz opinią rady pedagogicznej do poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, i informuje o tym rodziców albo pełnoletniego ucznia.

⁵ O niepełnosprawnościach sprzężonych mówimy, gdy u ucznia niesłyszącego lub słabosłyszącego, niewidomego lub słabowidzącego, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, występuje co najmniej jeszcze jedna z wymienionych niepełnosprawności.

Tabela 1. Sposoby dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu gimnazjalnego w roku szkolnym 2018/2019

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
<p>I. Uczniowie niesłyszący, uczniowie słabosłyszący (na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</p>	<p>1. Arkusz dostosowany do dysfunkcji, który uwzględnia przedłużenie czasu. <i>Czas pracy zapisany na stronie tytułowej arkusza jest obowiązujący (nie wymaga przedłużenia) – por. Tabela 2. i 3.</i></p> <p>2. Zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zeszyte zadań egzaminacyjnych, bez przenoszenia ich na kartę odpowiedzi.</p> <p>3. Zapewnienie w czasie egzaminu obecności surdopedagoga lub tłumacza języka migowego (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem i pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.</p>
<p>II. Uczniowie niewidomi (na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</p>	<p>1. Arkusz: a) w piśmie Braille’a wraz z czarnodrukiem ALBO b) w czarnodruku dostosowany do dysfunkcji, który uwzględnia przedłużenie czasu. <i>Czas pracy zapisany na stronie tytułowej arkusza jest obowiązujący (nie wymaga przedłużenia) – por. Tabela 2. i 3.</i> <i>Do arkuszy z języków obcych nowożytnych dołączona jest płyta CD z dostosowanym nagraniem, tj. z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie.</i></p> <p>2. Arkusze w czarnodruku w formie plików .pdf lub MS Word, nagrane na płycie CD (możliwe wtedy, gdy zdający korzysta z komputera) zamówionej w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r. <i>Do arkuszy z języków obcych nowożytnych dołączona jest płyta CD z dostosowanym nagraniem, tj. z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie.</i></p> <p>3. Korzystanie ze sprzętu i oprogramowania specjalistycznego, których zdający używa w procesie dydaktycznym.</p> <p>4. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego, który odczytuje uczniowi polecenia i teksty z czarnodruku oraz zapisuje odpowiedzi ucznia na kartkach dołączonych do czarnodruku.</p> <p>5. Zapewnienie obecności tyflop pedagoga (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem i pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.</p>

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
<p>III. Uczniowie slabowidzacy (na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</p>	<p>1. Arkusz dostosowany do dysfunkcji (zapisany czcionką Arial 16 pkt lub Arial 24 pkt), który uwzględnia przedłużenie czasu. Czas pracy zapisany na stronie tytułowej arkusza jest obowiązujący (nie wymaga przedłużenia) – por. Tabela 2. i 3. Do arkuszy z języków obcych nowożytnych dołączona jest płyta CD z dostosowanym nagraniem, tj. z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie.</p>
	<p>2. Zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zeszycie zadań egzaminacyjnych, bez przenoszenia ich na kartę odpowiedzi.</p>
	<p>3. Arkusze w formie plików .pdf lub MS Word, nagrane na płycie CD (możliwe wtedy, gdy zdający korzysta z komputera) zamówionej w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r. Czas pracy zapisany na stronie tytułowej arkusza jest obowiązujący (nie wymaga przedłużenia) – por. Tabela 2. i 3. Do arkuszy z języków obcych nowożytnych dołączona jest płyta CD z dostosowanym nagraniem, tj. z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie.</p>
	<p>4. Korzystanie z przyborów optycznych, którymi uczeń posługuje się na co dzień.</p>
	<p>5. Oświetlenie stanowiska pracy dostosowane do dysfunkcji.</p>
	<p>6. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego w pisaniu i/lub czytaniu. Dostosowanie możliwe tylko wtedy, gdy wada wzroku znacznie utrudnia lub uniemożliwia uczniowi/słuchaczowi czytanie lub pisanie. Arkusze dla nauczyciela wspomagającego muszą być zamówione w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r.</p>
	<p>7. Zapewnienie obecności tyflop pedagoga (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem i pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.</p>

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
<p>IV. Uczniowie niepełnosprawni ruchowo (na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</p> <p>Uczniowie z czasową niesprawnością rąk (na podstawie zaświadczenia o stanie zdrowia wydanego przez lekarza)</p>	<p>1. W przypadku uczniów z mózgowym porażeniem dziecięcym arkusz dostosowany do dysfunkcji; arkusz zamówiony w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r.</p> <p><i>Do arkuszy z języków obcych nowożytnych dołączona jest płyta CD z nagraniem dostosowanym do potrzeb tej grupy uczniów (odpowiednio wydłużone przerwy na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie).</i></p>
	<p>2. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu.</i></p>
	<p>3. Zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zeszycie zadań egzaminacyjnych, bez przenoszenia ich na kartę odpowiedzi.</p>
	<p>4. Zapisywanie odpowiedzi do zadań na komputerze.</p>
	<p>5. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego w pisaniu lub czytaniu.</p> <p><i>Arkusz dla nauczyciela wspomagającego musi być zamówiony w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r. lub – jeżeli niesprawność wystąpi po tym terminie – niezwłocznie po otrzymaniu zaświadczenia o stanie zdrowia.</i></p> <p><i>W przypadku egzaminu z języka obcego nowożytnego przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie płyty CD z dostosowanym nagraniem.</i></p>
	<p>6. Płyta CD do arkuszy standardowych z języka obcego nowożytnego z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie, zamówiona w porozumieniu z właściwą okręgową komisją egzaminacyjną do 30 listopada 2018 r.</p> <p><i>Przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie dostosowania określonego w pkt IV.2. w maksymalnym wymiarze, tj. przedłużenia czasu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty o 45 minut, a egzaminu gimnazjalnego o – odpowiednio – 20 minut (poziom podstawowy) i 30 minut (poziom rozszerzony).</i></p>
	<p>7. Dostosowanie miejsca pracy do dysfunkcji ucznia.</p>

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
<p>V. Uczniowie z afazją (na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</p>	<p>1. Zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zeszytcie zadań egzaminacyjnych, bez przenoszenia ich na kartę odpowiedzi.</p>
	<p>2. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i>.</p>
	<p>3. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego w pisaniu i/lub czytaniu. W przypadku zdających z afazją nauczyciel wspomagający może udzielać dodatkowych wyjaśnień dotyczących poleceń do zadań oraz instrukcji dla zdającego (nie samych zadań, w tym tekstów).</p> <p><i>Arkusze dla nauczyciela wspomagającego musi być zamówiony w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r.</i></p> <p><i>W przypadku egzaminu z języka obcego nowożytnego przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie płyty CD z dostosowanym nagraniem wraz z przedłużeniem czasu trwania egzaminu (patrz pkt V.5.).</i></p>
	<p>4. Zastosowanie szczegółowych zasad oceniania rozwiązań zadań otwartych z języka polskiego, języków obcych nowożytnych oraz matematyki, jak dla uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.</p>
	<p>5. Płyta CD do arkuszy z języka obcego nowożytnego z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie, zamówiona w porozumieniu z właściwą okręgową komisją egzaminacyjną do 30 listopada 2018 r.</p> <p><i>Przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie dostosowania określonego w pkt V.2. w maksymalnym wymiarze, tj. przedłużenia czasu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty o 45 minut, a egzaminu gimnazjalnego o – odpowiednio – 20 minut (poziom podstawowy) i 30 minut (poziom rozszerzony).</i></p>
	<p>6. Zapewnienie obecności specjalisty z zakresu niepełnosprawności, np. logopedy (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem i pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.</p>
<p>VI. Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim (na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</p>	<p>1. Arkusz dostosowany do dysfunkcji, który uwzględnia przedłużenie czasu.</p> <p><i>Czas pracy zapisany na stronie tytułowej arkusza jest obowiązujący (nie wymaga przedłużenia) – por. Tabela 2. i 3.</i></p> <p><i>Do arkuszy z języków obcych nowożytnych dołączona jest płyta CD z nagraniem dostosowanym do potrzeb tej grupy uczniów (odpowiednio wydłużone przerwy na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie).</i></p>
	<p>2. Zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zeszytcie zadań egzaminacyjnych, bez przenoszenia ich na kartę odpowiedzi.</p>
	<p>3. Zapewnienie obecności specjalisty z zakresu niepełnosprawności (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem i pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.</p>

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
<p>VII. Uczniowie z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera (na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</p>	<p>1. Arkusz dostosowany do dysfunkcji, który uwzględnia przedłużenie czasu. <i>Czas pracy zapisany na stronie tytułowej arkusza jest obowiązujący (nie wymaga przedłużenia) – por. Tabela 2. i 3.</i> <i>Do arkuszy z języków obcych nowożytnych dołączona jest płyta CD z dostosowanym nagraniem, tj. z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie.</i></p>
	<p>2. Zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zeszycie zadań egzaminacyjnych, bez przenoszenia ich na kartę odpowiedzi.</p>
	<p>3. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego przy odczytywaniu poleceń i tekstów oraz przy zapisywaniu odpowiedzi zdającego (możliwe tylko wtedy, gdy w toku edukacji uczeń został wdrożony do takiej współpracy z nauczycielem). <i>Arkusz dla nauczyciela wspomagającego musi być zamówiony w porozumieniu z dyrektorem właściwej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r.</i></p>
	<p>4. Zapisywanie odpowiedzi do zadań na komputerze (możliwe wtedy, gdy głębokość zaburzenia grafii uniemożliwia odczytanie pracy egzaminacyjnej LUB gdy zdający posługuje się alternatywnymi i wspomagającymi metodami komunikacji).</p>
	<p>5. Obecność w sali osoby niezbędnej do uzyskania właściwego kontaktu ze zdającym oraz/lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych (osoba ta może być członkiem zespołu nadzorującego).</p>
	<p>6. Dostosowanie miejsca pracy do dysfunkcji ucznia.</p>
<p>VIII. Uczniowie z przewlekłymi chorobami (na podstawie orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania lub zaświadczenia o stanie zdrowia wydanego przez lekarza)</p>	<p>1. Korzystanie z zaleconego przez lekarza sprzętu medycznego i leków koniecznych ze względu na chorobę.</p>
	<p>2. Dostosowanie warunków przystępowania do egzaminu do specyfiki choroby.</p>
	<p>3. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i>.</p>
	<p>4. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego w pisaniu i/lub czytaniu, jeżeli choroba uniemożliwia pisanie lub czytanie. <i>Arkusz dla nauczyciela wspomagającego musi być zamówiony w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r.</i> <i>W przypadku egzaminu z języka obcego nowożytnego przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie płyty CD z dostosowanym nagraniem (wydłużone przerwy na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie). Korzystanie z płyty z dostosowanym nagraniem wymaga przyznania dostosowania określonego w pkt VIII.3. w maksymalnym wymiarze, tj. przedłużenia czasu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty o 45 minut, a egzaminu gimnazjalnego o – odpowiednio – 20 minut (poziom podstawowy) i 30 minut (poziom rozszerzony).</i></p>

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
<p>IX. Uczniowie chorzy lub niesprawni czasowo (na podstawie zaświadczenia o stanie zdrowia wydanego przez lekarza)</p>	<p>1. Korzystanie z zaleconego przez lekarza sprzętu medycznego i leków koniecznych ze względu na chorobę.</p> <p>2. Dostosowanie warunków przystępowania do egzaminu do specyfiki choroby.</p> <p>3. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego, który zapisuje odpowiedzi dyktowane przez zdającego (możliwe wtedy, gdy uczeń lub słuchacz nie może pisać sam i przystępuje do egzaminu w oddzielnej sali). Przyznanie tego dostosowania wymaga pisemnego porozumienia dyrektora szkoły z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej.</p> <p><i>W przypadku egzaminu z języka obcego nowożytnego przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie płyty CD z dostosowanym nagraniem (wydłużone przerwy na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie). Korzystanie z płyty z dostosowanym nagraniem wymaga przyznania dostosowania określonego w pkt 17. Komunikatu w maksymalnym wymiarze, tj. przedłużenia czasu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty o 45 minut, a egzaminu gimnazjalnego o – odpowiednio – 20 minut (poziom podstawowy) i 30 minut (poziom rozszerzony).</i></p>

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
<p>X. Uczniowie ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, w tym: dysleksją, dysgrafią, dysortografią, dyskalkulią (na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej)</p>	1. Zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zeszycie zadań egzaminacyjnych, bez przenoszenia ich na kartę odpowiedzi.
	2. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i> .
	3. Zapisywanie odpowiedzi do zadań na komputerze (możliwe tylko wtedy, gdy głębokość zaburzenia grafii uniemożliwia odczytanie pracy egzaminacyjnej).
	4. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego, który zapisuje odpowiedzi zdającego do zadań otwartych (możliwe tylko wtedy, gdy głębokość zaburzenia grafii uniemożliwia odczytanie pracy egzaminacyjnej i gdy uczeń (słuchacz) w toku edukacji został wdrożony do takiej współpracy z nauczycielem).
	<p>Arkusze dla nauczyciela wspomagającego musi być zamówiony w porozumieniu z dyrektorem właściwej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r.</p>
	<p>W przypadku egzaminu z języka obcego nowożytnego przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie płyty CD z dostosowanym nagraniem (wydłużone przerwy na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie). Korzystanie z płyty z dostosowanym nagraniem wymaga przyznania dostosowania określonego w pkt X.2. w maksymalnym wymiarze, tj. przedłużenia czasu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty o 45 minut, a egzaminu gimnazjalnego o – odpowiednio – 20 minut (poziom podstawowy) i 30 minut (poziom rozszerzony).</p>
5. Pomoc nauczyciela (członka zespołu nadzorującego), który przed przystąpieniem ucznia do pracy, odczytuje z arkusza rezerwowego jeden raz głośno, po kolei wszystkie teksty liczące po 250 słów lub więcej, stanowiące podstawę zadań egzaminu ósmoklasisty albo egzaminu gimnazjalnego <u>z języka polskiego</u> (możliwe tylko wtedy, gdy głęboka dysleksja znacznie utrudnia samodzielne czytanie i zrozumienie dłuższego tekstu lub wtedy, kiedy poważne trudności w samodzielnym czytaniu i rozumieniu dłuższego tekstu zostały wskazane w opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej).	
6. Zastosowanie szczegółowych zasad oceniania rozwiązań zadań otwartych z języka polskiego, języków obcych nowożytnych oraz matematyki, uwzględniających specyficzne trudności w uczeniu się.	

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
<p>XI. Uczniowie niedostosowani społecznie lub zagrożeni niedostosowaniem społecznym (na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapewnienie obecności specjalisty, odpowiednio pedagoga resocjalizacji lub socjoterapeuty (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne do uzyskania właściwego kontaktu z uczniem. 2. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i>, w zależności od potrzeb. 3. Przystąpienie do egzaminu w oddzielnej sali.
<p>XII. Uczniowie (słuchacze), którzy znaleźli się w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej (na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapewnienie obecności specjalisty (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu ze zdającym. 2. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i>, w zależności od potrzeb. 3. Przystąpienie do egzaminu w oddzielnej sali.
<p>XIII. Uczniowie (słuchacze), którzy mają trudności adaptacyjne związane z wcześniejszym kształceniem za granicą (na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i>, w zależności od potrzeb. 2. Przystąpienie do egzaminu w oddzielnej sali. 3. Zastosowanie szczegółowych zasad oceniania rozwiązań zadań otwartych z języka polskiego, jak dla uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, jeżeli zachodzi taka uzasadniona potrzeba, w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej.
<p>XIV. Uczniowie z zaburzeniami komunikacji językowej (na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej lub opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i>, w zależności od potrzeb. 2. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego w pisaniu i/lub czytaniu. <i>Arkusze dla nauczyciela wspomagającego musi być zamówiony w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r.</i> <i>W przypadku egzaminu z języka obcego nowożytnego przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie płyty CD z dostosowanym nagraniem wraz z przedłużeniem czasu trwania egzaminu (patrz punkt XIV.4.).</i> 3. Zastosowanie szczegółowych zasad oceniania rozwiązań zadań otwartych z języka polskiego oraz języków obcych nowożytnych, jak dla uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, jeżeli zachodzi taka uzasadniona potrzeba, w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej. 4. Płyta CD do arkuszy z języka obcego nowożytnego z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie, zamówiona w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r. <i>Przyznanie tego dostosowania oznacza obligatoryjne przyznanie dostosowania określonego w pkt XIV.1. w maksymalnym wymiarze, tj. przedłużenia czasu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty o 45 minut, a egzaminu gimnazjalnego o – odpowiednio – 20 minut (poziom podstawowy) i 30 minut (poziom rozszerzony).</i>

Uprawnieni do dostosowania	Sposoby dostosowania
XV. Uczniowie, o których mowa w art. 165 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. <i>Prawo oświatowe</i> (cudzoziemcy), którym ograniczona znajomość języka polskiego utrudnia zrozumienie czytanego tekstu (<i>na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej</i>)	1. Arkusze dostosowane do potrzeb zdających: egzamin ósmoklasisty z języka polskiego i/lub matematyki oraz część pierwsza i/lub część druga egzaminu gimnazjalnego. <i>Arkusze muszą być zamówione w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 listopada 2018 r.</i>
	2. Przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i> , w zależności od potrzeb (dotyczy egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego i matematyki oraz części 1. i 2. egzaminu gimnazjalnego)
	3. Przystąpienie do egzaminu w oddzielnej sali (dotyczy egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego i matematyki oraz części 1. i 2. egzaminu gimnazjalnego).
	4. Możliwość korzystania ze słownika dwujęzycznego (polsko-obcojęzycznego i obcojęzyczno-polskiego) w wersji papierowej lub elektronicznej (dotyczy egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego i matematyki oraz części 1. i 2. egzaminu gimnazjalnego). Słownik zapewnia szkoła lub uczeń.
	5. Zastosowanie szczegółowych zasad oceniania rozwiązań zadań otwartych z języka polskiego, jak dla uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, jeżeli zachodzi taka uzasadniona potrzeba, w porozumieniu z dyrektorem właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej.

Tabela 2. Czas trwania egzaminu ósmoklasisty z poszczególnych przedmiotów

	Czas trwania (min)						
	arkusz standardowy	przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. <i>Komunikatu</i>	arkusz dla osób z autyzmem, w tym z zespołem <i>Aspergera</i>	arkusz dla osób słabowidzących	arkusz dla osób niewidomych	arkusz dla osób słabosłyszących i niesłyszących	arkusz dla osób z niepełnością intelektualną w stopniu lekkim
	O100	O100	O200*	O400,500*	O600*	O700	O800*
język polski	120	do 180	do 180	do 180	do 180	do 180	do 180
matematyka	100	do 150	do 150	do 150	do 150	do 150	do 150
język obcy nowożytny	90	do 135	do 135	do 135	do 135	do 135	do 135

* W przypadku egzaminu ósmoklasisty z języków obcych nowożytnych dla tych zdających opracowana jest płyta CD z dostosowanym nagraniem (zgodnie z opisem w Tabeli 1.).

Tabela 3. Czas trwania poszczególnych zakresów/poziomów egzaminu gimnazjalnego

	Czas trwania (min)						
	<i>arkusz standardowy</i>	<i>przedłużenie czasu, o którym mowa w pkt 17. Komunikatu</i>	<i>arkusz dla osób z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera</i>	<i>arkusz dla osób słabowidzących</i>	<i>arkusz dla osób niewidomych</i>	<i>arkusz dla osób słabosłyszących i niesłyszących</i>	<i>arkusz dla osób z niepełnością intelektualną w stopniu lekkim</i>
	G1	G1	G2*	G4,5*	G6*	G7	G8*
historia i wiedza o społeczeństwie	60	do 80	do 80	do 80	do 80	do 80	do 80
język polski	90	do 135	do 135	do 135	do 135	do 135	do 135
przedmioty przyrodnicze	60	do 80	do 80	do 80	do 80	do 80	do 80
matematyka	90	do 135	do 135	do 135	do 135	do 135	do 135
język obcy nowożytny (poziom podstawowy)	60	do 80	do 80	do 80	do 80	do 80	do 80
język obcy nowożytny (poziom rozszerzony)	60	do 90	do 90	do 90	do 90	do 90	do 90

* W przypadku egzaminu gimnazjalnego z języków obcych nowożytnych dla tych zdających opracowana jest płyta CD z dostosowanym nagraniem (zgodnie z opisem w Tabeli 1.).

CENTRALNA KOMISJA EGZAMINACYJNA
DYREKTOR

dr Marcin Smolik